

Список використаної літератури

1. Табачник Д. Реформування системи освіти та її зв'язок з вимогами ринку праці / Д. Табачник [Електрон. ресурс]. – 17.10.2012 / Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/47/113/>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 №495 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки». [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/495-2011-p>
3. Сайт Центрального бюро нормативів з праці в Російській Федерації. [Електрон. ресурс] / Режим доступу: http://cbnt.ru/analitics/professional_standarts/2012/6
4. Указ Президента України від 08.05.96 №322/96 «Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти в Україні». [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://uazakon.com/document/spart91/inx91329.htm>
5. Супрун В. [Інтерв'ю] / В'ячеслав Супрун // «Освіта України», 17.09.2012 [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/comments/263-v-yacheslav-suprun-proftehosvita-modernizuetsya.-intervyu-direktora-departa-mentu-profesiyno-tehnichnoyi-osviti-monmolodsportu-gazeti-osvita-ukrayini--38-vid-17.09.2012>
6. Табачник Д. [Інтерв'ю] / Дмитро Табачник // «Педпреса», 26.11.2012. [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://pedpresa.com/blog/zayavy-v-elektronnij-formi-podavatymut-pry-vstupi-j-na-molodshoho-spetsialista.html>
7. Проект Концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010–2020) Головного управління освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації. [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://osvita-dnepr.com/index.php/normativno-pravova-baza/41-profesijno-tehnichna-osvita/484-kontseptsiya-rozvitku-profesijnoyi-osviti-i-navchannya-v-ukraini-2010--2020r-proekt>
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.2012 №675-р «Про схвалення методичних рекомендацій щодо складення регіональних планів створення освітніх округів та модернізації мережі професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі шкіл-інтернатів». [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://document.ua/pro-shvalennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-skladennja-reg-doc112801.html>

УДК 330.101:316.422

О.О. РЕВЯКІН,
аспірант, Європейський університет

Економіко-організаційні аспекти мотивації персоналу в процесі детінізації підприємницької діяльності

У статті проведений аналіз теоретико-методологічних і практичних проблем створення та раціонального використання систем мотивації персоналу в процесі детінізації підприємницької діяльності, здійснено наукове осмислення проблем взаємозв'язку офіційної та тіньової економік, носіями яких виступають капітал і праця і відбувається через складові елементи структури тіньової економіки.

Ключові слова: мотивація персоналу, детінізація підприємницької діяльності, взаємозв'язок офіційної та тіньової економік, складові елементи структури тіньової економіки, інтереси соціальних груп, механізм корисливого розподілу.

В статье проведен анализ теоретико-методологических и практических проблем рационального использования систем мотивации персонала в процессе детенизации предпринимательской деятельности, осуществлено научное осмысление проблем взаимосвязи официальной и теневой экономик, носителями которых выступают капитал и труд.

Ключевые слова: мотивация персонала, детенизация предпринимательской деятельности, взаимосвязи официальной и теневой экономик, составляющие

структуры теневой экономики, интересы социальных групп, механизм корыстного распределения.

In the article is devoted to scientific research of the problems of correlation of the official and the shadow economics, the problems of creation and extension of the shadow economic activity, and also to possibilities of limitation of influence of the shadow sector on economic safety at a stage of total distribution.

Keywords: correlation of the official and the shadow economics, carriers of correlation, components of the structure of the shadow economy, interests of social groups, mechanism of mercenary allocation, corruption of imperious structures.

Постановка проблеми. Поширення тінізації економіки, глибина її вкоріненості в трансформаційних суспільствах зумовлює макро-, мезо- та мікроекономічні диспропорції та структурні деформації суспільно-економічного розвитку, що призводить до різкого зниження ефективності державної політики, визнання тіньової економіки однією із загроз національним інтересам країни і національній безпеці в економічній сфері. Це зумовлює об'єктивну необхідність роз-

робки теоретико-методологічної концепції щодо практичної реалізації шляхів і способів ілєгалізації підприємницької діяльності, створення та раціонального використання систем мотивації персоналу в процесі її детінізації.

Тінізація підприємницької діяльності підприємств істотно впливає не лише на їх економічну діяльність, а й на соціальні процеси, що відбуваються як на мікро-, так і на мезо- та макрорівні. Тіньова економічна діяльність притаманна багатьом суб'єктам господарювання, що пояснюється зіткненням новітніх та застарілих прав, правил і норм, готовністю суб'єктів підприємницької діяльності діяти в умовах правової невизначеності з метою задоволення власних потреб. За таких обставин поступово сформувалися неформальні правила, інфраструктура та ін., тобто практично інституціоналізація тіньової економіки.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретичні та практичні питання стосовно проблем існування та функціонування тіньової економіки у вітчизняній науковій літературі за останній час набули досить активної розробки у працях таких економістів, як З. Варналій, В. Гончарова, І. Мазур, В. Мандибур, П. Михайленко, М. Павловський, В. Попович, Т. Приходько, Ю. Симачев, О. Турчинов, Ю. Цал-Цалко та ін. [1–4]. Відомі сучасні дослідження тіньової економіки в інших країнах надруковані David E.A. Giles, L.M. Tedds [5] та деяких інших закордонних публікацій.

Загалом дослідження проблем тіньової економіки в Україні ще не отримало фундаментального та комплексного відображення в науковій літературі. У вітчизняній науковій літературі питання тіньової економіки безпосередньо на мікрорівні розроблені доки ще досить поверхово. Зокрема, окремі аспекти цих проблем з'являються в періодичних публікаціях здебільшого у плані постановки питання та часткового висвітлення. Теоретичні і практичні питання тіньової економіки потребують подальшого розширення наукових досліджень. При цьому не слід виключати досвід вчених зарубіжних країн щодо цих проблем і необхідність вивчення його для використання в Україні.

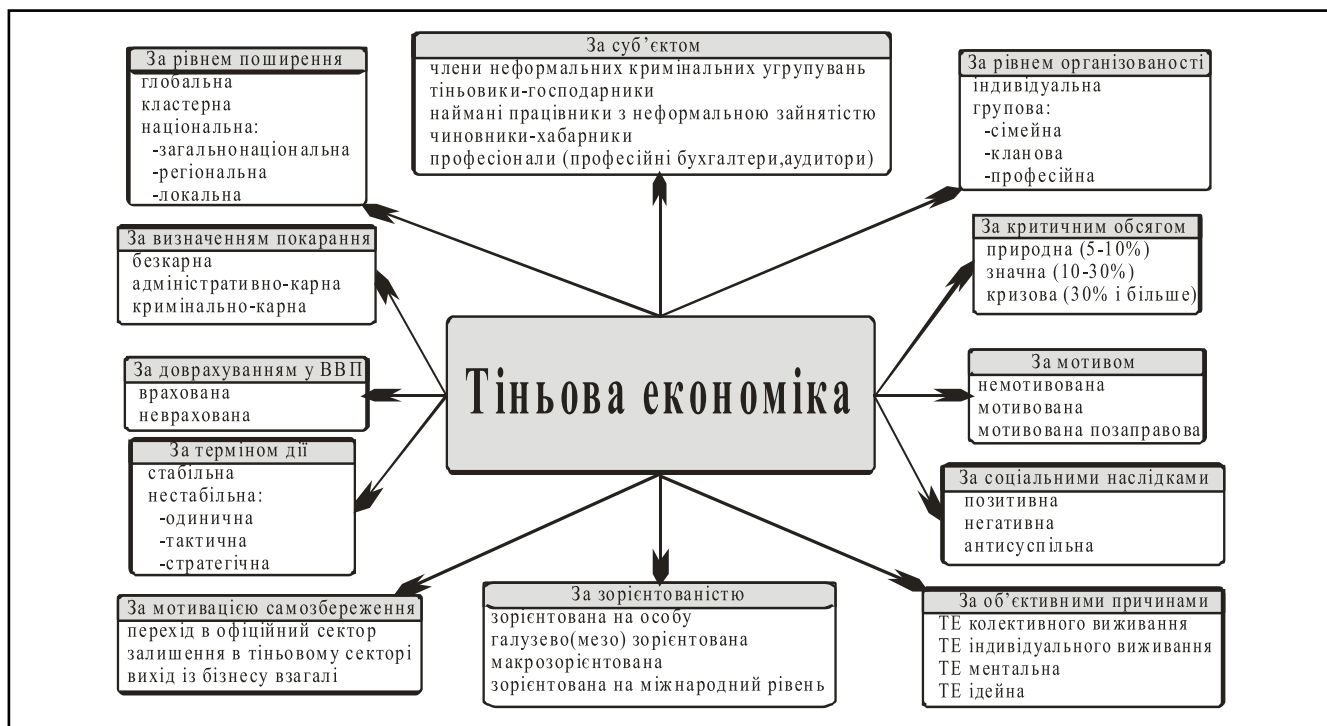
Невирішеність проблеми обумовлена такими чинниками: недостатньою розробленістю в економічній теорії категорій «офіційна економіка», «тіньова економіка» та пов'язаних з ними понять; відсутністю обґрунтованої системи показників дослідження взаємозв'язку офіційної та тіньової економіки; однобічним визначенням негативних наслідків існування тіньової економіки; необхідністю пошуку оптимального співвідношення між відкритістю економіки та мотивацією працівників та власників підприємств щодо відкритості підприємницької діяльності.

Метою статті є уточнення визначення категорії «тіньова економіка» як об'єкта економічної теорії та пов'язаних з нею інших економічних категорій; аналіз складових елементів тіньової економіки та методів її оцінки; обґрунтування економіко-організаційних складових системи мотивації персоналу щодо детінізації підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Тіньова економіка, маючи об'єктивний характер, існує в будь-яких економічних системах. Проте в країнах з трансформаційною економікою проблема обсягів та динаміки розвитку тіньової економіки набуває особливої актуальності. Недооцінка, неврахування обсягів тіньової економіки призводить до значних помилок у визначенні як мікроекономічних показників розвитку окремих господарюючих суб'єктів, так і економічних і фінансових пропорцій реалізації економічної політики в цілому. На думку автора, зміст такого соціального явища, як «тіньова економіка», представляється, по-перше, як сукупність економічних відносин з приводу виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг між суб'єктами господарювання в умовах конфлікту між зростаючими їхніми потребами і обмеженими можливостями легального суспільного виробництва, що не контролюється, не враховується і не регулюється державою; по-друге, як економічна діяльність суб'єктів господарювання, яка не враховується, не контролюється і не оподатковується державою та (або) спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства; по-третє, як зріз суспільної свідомості, сукупність поглядів та переконань щодо легальних, напівлегальних і нелегальних форм і методів економічної діяльності в умовах суперечності між зростаючими потребами громадян і обмеженими можливостями легальної економіки; по-четверте, як тіньовий сектор економіки країни, тіньова інфраструктура, тобто матеріалізація в просторі й часі конфлікту між сучасними потребами громадян і легальними можливостями їх задоволення [6].

Для визначення економіко-організаційних аспектів мотивації персоналу щодо детінізації підприємницької діяльності необхідно систематизувати види тіньової економіки за удосконаленими класифікаційними ознаками та визначити місце тіньового сектору економіки у порівнянні з легальним. Лише при чіткому детермінуванні того чи іншого виду тіньової економіки можливе створення ефективного комплексу заходів, що забезпечить ефективну мотивацію щодо легалізації всіх видів підприємницької діяльності та визначити місце людини в створенні легального продукту [7]. Враховуючи ключові аспекти: наслідки, мотиви, рівень поширення та організованості, обсяги, суб'єкти «тіньової діяльності», пропонується така класифікація тіньової економіки (див. рис.).

Однією з основних умов підвищення ефективності мотивації праці, зацікавленості працівників та роботодавців у легалізації результатів підприємницької діяльності є визначення її критеріїв, основними з яких пропонується використовувати: можливість пристосування системи мотивації праці до конкретних умов діяльності підприємств та їх підрозділів; максимальна реалізація особистого потенціалу працівника з метою досягнення легальних результатів діяльності підприємства на основі застосування правильно підібраних засобів, методів та правил стимулювання праці; врахування цінностей та сподівань працівників; забезпечення тісного зв'язку між стиму-

Класифікація видів тіньової економіки

лючими виплатами та ефективністю праці; підтримання певної структури винагороди; максимальна реалізація інтересів як працівника, так і підприємства; систематичне оцінювання та корегування системи стимулювання праці з метою визначення її ефективності.

Однак одним з головних критеріїв ефективності системи мотивації і стимулювання праці в підприємницькій діяльності, особливо в умовах необхідності її детінізації, має бути прибуток, що забезпечує єдність вартісної форми оцінки міри праці та її оплати. Обов'язковою умовою створення ефективною системи мотивації в процесі детінізації підприємницької діяльності є встановлення раціонального співвідношення доходів від праці та власності, особливо для осіб, які є власниками та працюють на підприємстві. Соціальним наслідком вирішення цього питання є поліпшення ситуації на ринку праці, підвищення загального рівня привабливості легального способу ведення підприємницької діяльності.

У зв'язку з тим, що ніяких офіційних даних щодо обсягів прихованих видів підприємницької діяльності не існує, автором пропонується такий метод оцінки обсягів тіньової економіки, який складається із трьох етапів:

1. Розрахунок кореляційної матриці за відомими (явними) факторами. Оцінка зв'язку між чинниками.

2. Побудова моделі за допомогою використання діаграми шляхів, яка відбиває інтуїтивне бачення про те, яким чином явні і приховані змінні пов'язані між собою. Перехід від простого до складного, тобто побудування спочатку однофакторної, а потім двофакторної та, нарешті, регресійної моделі, та їх поєднання.

3. Виконання аналізу отриманих результатів структурного моделювання, далі – оцінка невідомих параметрів.

За результатами проведеного автором дослідження було з'ясовано, що на обсяг тіньового сектору підприємницької діяльності істотний вплив здійснюють: частка товарообмінних операцій у загальній кількості реалізованої продукції; індекс основних фондів. На обсяг тіньової торгівлі впливають такі явні фактори, як індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту та індекс основних фондів.

Формально регресійну модель можна записати у вигляді:

$$\begin{aligned} SE &= a10 * SRE + ZETA1 + S, \\ RE &= a11 * SRE + a12 * SE + ZETA2 + S \end{aligned} \quad (1)$$

де SRE – міра державного регулювання економіки, SE , RE – тіньова та реальна економіки, $a10$, $a11$, $a12$ – невідомі коефіцієнти, $ZETA1$, $ZETA2$ – помилки, дисперсії яких також є вільними параметрами, S – стандартна помилка.

Отримавши оцінку параметрів тіньового та реального секторів економіки, за допомогою розрахунку за формулою (1) визначимо коефіцієнт тіньовізації підприємницької діяльності як частку обсягу тіньової сфери в реальній, тобто перший коефіцієнт тіньовізації:

$$K_{(SE)i}^t = \frac{SE_i^t * 100}{OE_i^t + SE_i^t} = \frac{SE_i^t}{RE_i^t} * 100, \quad (2)$$

де $K_{(SE)i}^t$ – перший коефіцієнт тіньовізації в i -й галузі в t -му році, SE_i^t , OE_i^t , RE_i^t – відповідно тіньова, офіційна та реальна економіки в i -й галузі в t -му році.

Відповідно до цього методу отримали оцінки обсягу тіньового сектору підприємницької діяльності за деякими галузями сфери матеріального виробництва (див. табл.).

Підприємницька діяльність, очевидно, є одним із найважливіших видів діяльності людини, стан і розвиток якої постійно

Оцінки коефіцієнтів тіньювизації за деякими галузями сфери матеріального виробництва України, %

	2007	2008	2009	2010	2011
Промисловість	26,1	27,0	27,0	27,3	27,4
Сільське господарство	4,0	3,9	3,9	3,9	3,9
Транспорт	40,5	39,7	39,7	39,4	39,3
Торгівля	75,7	74,3	74,3	73,7	73,6

підпорядковуються дії соціально-економічних мотивацій. До механізмів і методів реалізації мотивацій розвитку підприємства з погляду власників слід віднести такі, як: забезпечення одержання прибутку; забезпечення соціально-економічного престижу в громаді та ін. До соціально-економічних мотивацій підприємницької діяльності з погляду найманих працівників відносяться мотивації: отримання заробітної плати за виконання завдання; отримання премій за високу якість виконання завдання; отримання складнішого завдання; отримання спеціальних винагород та ін. Тому механізм мотивації підприємницької діяльності можна представити як сукупність засобів, важелів, інших чинників, що спонукають розвиток підприємства у напрямках вирішення найважливіших проблем даного підприємства, а також певних правил їх взаємодії, які реалізуються суб'єктом мотивації підприємницької діяльності щодо найманих працівників. До основних з таких чинників, на наш погляд, належать: можливість реалізації права на самостійну підприємницьку діяльність, можливість бути власником майна і засобів виробництва, можливість отримання прибутку (доходу). Відповідно до діючого законодавства в Україні на сьогодні має місце широкий (практично необмежений) спектр можливостей здійснення прибуткової діяльності. Цей спектр можливостей реалізується залежно від регіональних і галузевих особливостей господарського комплексу, від особисто-інтелектуальних інтересів підприємця, від здібностей та сподівань працівників тощо. Разом із тим можна виділити як найбільш типовий напрям реалізації цих можливостей – це адаптація діяльності підприємства, по-перше, до потреб ринку у продукції і послугах, по-друге, до умов ринку (конкуренції товарів та послуг), по-третє, до заповнення потреб ринку привезеними товарами та послугами. Реалізація кожного з цих напрямів часто спонукає підприємство частково або повністю скривати або певні напрями діяльності, або доходи від оподаткування [8].

Основна організаційно-економічна засада вдосконалення механізму мотивацій організації персоналу підприємства, на наш погляд, може бути сформульована таким чином: для кожного працівника найвищий матеріальний достаток можливий лише в тому разі, коли цей працівник досягне найдосяжнішого для нього рівня продуктивності праці за умов повної легалізації результатів його праці. До основних напрямів вдосконалення механізму мотивацій діяльності персоналу підприємства за умов детінізації підприємницької діяльності, на нашу думку, слід віднести такі: підвищення конкретності показників преміювання; підвищення ролі кінцевих результатів господарювання у преміюванні працівників. Важливою складовою системи соціально-економічних мотивацій підприєм-

ництва є мотивації завоювання соціального престижу в суспільстві, у громаді. Останніми роками в Україні цей вид мотивацій широко використовується практично на всіх рівнях державного і громадсько-політичного управління. Проводяться різноманітні конкурси на здобуття звання «краща людина року», «кращий підприємець року», «кращий меценат року» тощо. Зокрема, одним з таких конкурсів є Всеукраїнський конкурс на звання «Кращий роботодавець року» [9].

Відповідно до цього підходу нами запропоновано систему показників, первинних показників, яка включає показники: обсяг виробництва; чисельність зайнятих; заробітна плата; кошти на благоустрій території підприємства; кошти на соціальну допомогу; інвестиції в основний капітал підприємства, кошти на навчання персоналу [10].

Інтегральний індекс визначається методом розрахунку середньо геометричного з добутку значень індивідуальних індексів за формулою (3):

$$I_j = \sqrt[8]{\prod_{i=1}^8 (1 + I_{ij})} - 1, \quad (3)$$

де j – номер підприємства ($j = 1, \dots, 8$);

i – номер показника ($i = 1, \dots, 8$);

$$I_{ij} = \frac{L_i}{\sum L_{ij}} - \text{індивідуальний індекс;}$$

L_{ij} – значення первинного показника.

Висновки

Проведене комплексне дослідження наукової проблеми співіснування і взаємозв'язку офіційного та тіньювого секторів економіки, місця мотивації працівників щодо детінізації підприємницької діяльності дає змогу визначити такі теоретичні узагальнення і практичні висновки: наведені терміни «офіційна економіка» та «тіньюва економіка» дозволяють чітко розмежувати легальну та нелегальну економічну діяльність; осмислення тіньювої економіки як економічного явища та визначення сутності та масштабів, а також факторів, які забезпечують неухильний розвиток і поширення тіньювих структур, дозволяє стверджувати, що при будь-якому державному устрою ці процеси обумовлюються штучним створенням умов для їх існування та подальшого розширення. Для більш повного розуміння такого явища, як тіньюва економіка, була обґрунтована структура тіньювого сектору економічної діяльності, яка дозволяє: більш ширше бачити ініціативу фізичних і юридичних осіб у пошуках корисної економічної діяльності; взаємозв'язку даного виду діяльності з легальною економікою; охарактеризувати самовизначення особистості фізичної

або юридичної особи, а також їх правові та економічні умови, що призводять до соціально-політичних наслідків тіньової економічної діяльності та ін.

На основі обґрунтованої структури тіньової економіки визначено носії та основні класифікації взаємозв'язку офіційної та тіньової економічної діяльності. Класифікація взаємозв'язку офіційної та тіньової економіки дозволяє окрім негативних наслідків впливу тіньової економічної діяльності на офіційну виділити й позитиви, до яких слід віднести те, що тіньовий сектор є тимчасовим засобом виживання значної кількості населення незалежно від соціального стану. Запропоновано власний метод оцінки тіньового сектору за деякими галузями економіки, який допоможе одержувати реальні значення мікроекономічних показників офіційної економічної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Соціально-економічні мотивації персоналу в процесі детінізації підприємницької діяльності – це сукупність чинників, що спонукають власників, керівників, менеджерів, персонал підприємств до легалізації підприємницької діяльності з метою отримання прибутку і ефективної праці.

Список використаних джерел

1. Гончарова В.А. Макроэкономический анализ процессов тенизации экономики Украины / В.А. Гончарова // Ринкова трансформація економіки. – Вип. 4. – Х.: Основа. – 1999. – С. 56–64.
2. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: Монографія / За заг. ред. З.С. Варналія К.: НІСД, 2006. – 576 с.
3. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика: Монографія / І.І. Мазур. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – 329 с.

4. Мандыбура В. Проблемы определения объемов денежной массы, коэффициента монетизации и направлений реформирования финансового сектора Украины / В. Мандыбура, О. Ходачук // Финансовые Риски. – 1998. – №4. – С. 61–71.

5. David E. A. Giles. Taxes and the Canadian Underground Economy / David E. A. Giles, L. M. Tedds. Toronto: Canadian Tax Foundation. – 2000. – 320 p.

6. Кіржецький Ю.І. Тіньова економіка: суть та ідентифікація / Ю.І. Кіржецький // Економіка: проблеми теорії та практики: [зб. наук. праць]. – Вип. 239. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2008. – С. 343–350.

7. Черевко О.В. Мотиваційні механізми зниження тіньової діяльності у сфері підприємництва // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Фінансова політика приватизованих підприємств і механізми її реалізації (Збірник наукових праць) / НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2003. – Вип. 4 (XLII). – С. 289–298.

8. Полищук Е.А. Малое теневое предпринимательство в структуре рекреационного комплекса АР Крым / Е.А. Полищук, А.Н. Бузны // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Сер. «Экономические науки». – Симферополь, 2008. – Вип. 12. – С. 172–175.

9. Михайленко Д.Г. Социально-психологические методы управленческой деятельности: сущность и содержание / Д.Г. Михайленко, М.С. Доронина // Бизнес Информ. – 2008. – №1. – С. 72–77.

10. Параскеєва А.М. Напрямки економічної оцінки рівня тінізації вугільної галузі // Економічні проблеми адаптації та розвитку вищої школи в умовах ринку. Зб. наук. праць Інституту економіко-правових досліджень НАН України. Ч. II. – Донецьк: ІЕПД НАНУ, 2004. – С. 135–143.

О.В. УЛЬЯНЧЕНКО,
д.е.н., професор Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

Застосування сучасного математичного апарату в консалтинговому забезпеченні агропідприємств

Стаття висвітлює особливості консалтингового забезпечення сільськогосподарських підприємств на основі сучасного математичного апарату.

Ключові слова: консалтинг, рекомендації, математичний апарат, математичні методи, консультування, інформаційні технології.

Статья освещает особенности консалтингового обеспечения сельскохозяйственных предприятий на основе современного математического аппарата.

Ключевые слова: консалтинг, рекомендации, математический аппарат, математические методы, консультирование, информационные технологии.

Article highlights the features of software consulting farmers on the basis of modern mathematics.

Keywords: consulting, advice, mathematical tools, mathematical methods, consulting, information technology.

Постановка проблеми. Розвиток і вдосконалення ринкових відносин в умовах постійно зростаючої конкуренції, потребує допомоги кваліфікованого консультанта або компанії, які спеціалізуються на наданні консалтингових послуг. Залучення консалтингових компаній відбувається тоді коли підприємство само не в змозі вирішити проблеми, що з'являються в процесі його діяльності. Саме тут і виникає потреба платити не тільки за матеріальні ресурси, але і за дослідження, аналіз та рекомендації [1].

Основною **метою статті** є розкриття значення сучасного математичного апарату для надання консалтингових послуг сільськогосподарським підприємствам.